

FUQAROLIK HUQUQIDA INTELEKTUAL MULK VA UNING TURLARI

Abdujabborova Fazilat Ulug'bekovna
Komilova Nilufar Po'lat qizi,
Xajiboyev Izzat G'ofur o'g'li
Shomurodov Shoxrux Xasan o'g'li

Xorazm viloyati

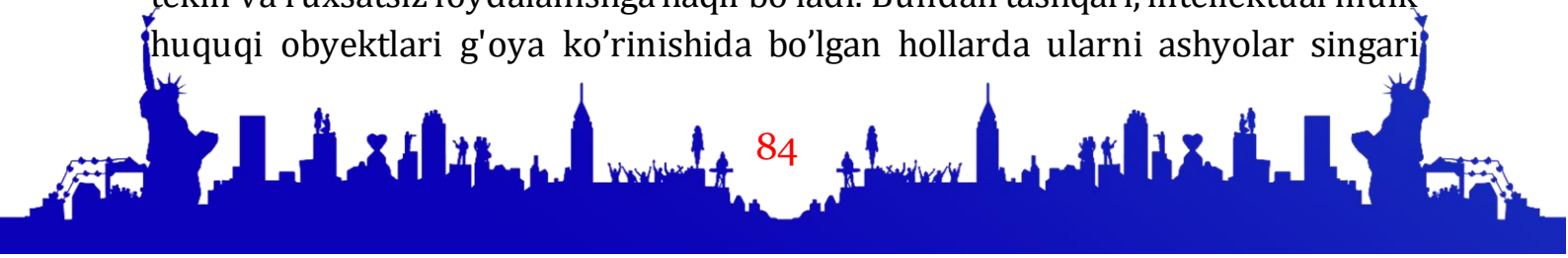
yuridik texnikumi o'quvchilari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7703804>

Annotatsiya. Mazkur maqolada fuqarolik huquqining o'ziga xos obyekti bo'lgan intellektual mulk, uning turlari, fuqarolik huquqining boshqa obyektlaridan farqli jihatlari haqida batafsil so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: fuqarolik huquqi, intellektual mulk, obyekt, intellektual faoliyat, fan, adabiyot va san'at asarlari.

Intellektual mulk fuqarolik huquqining alohida o'ziga xos obyekti bo'lib hisoblanadi. Intellektual mulk haqida so'z yuritishdan oldin ushbu so'zning lug'aviy ma'nosini bilib olish lozim. «Intellect» lotincha so'z bo'lib, «aql» ma'nosini anglatadi. Demak, intellektual mulk insonning aqliy salohiyati orqali vujudga keladi. Intellektual mulk obyektlari fuqarolik huquqining boshqa obyektlari - ashyolar, qimmatli qog'ozlardan quyidagi xususiyatlari bo'yicha farq qiladi: Birinchidan, intellektual mulk obyektlari moddiy ko'rinishda emas, balki g'oya, bilim, axborot shaklida namoyon bo'ladi. Obyektiv shaklda ifodalangan g'oya, bilim moddiy eltuvchida. moddiy ifodada, masalan, chizma. maket, apparat, qurilmada mujassamlashgan bo'lishi mumkin, biroq bunda g'oya, bilim birlamchi, uning moddiy mujassami har doim ikkilamchi bo'ladi. Ikkinchidan, g'oya, bilim shaklidagi intellektual mulk obyektiga odatdagi moddiy ashyoga egalik qilganday egalik qilish mumkin emas. Uchinchidan, bunday obyektlardan bir vaqtning o'zida cheksiz doiradagi shaxslar foydalana olishi mumkin. Qolaversa, intellektual mulk huquqi obyektlariga mulk huquqining muddatsizligi haqidagi qoida (FK, 164-modda) qo'llanilmaydi. Binobarin, ko'pchilik hollarda (nou-xauga nisbatan istisnoni hisobga olmaganda) intellektual mulk huquqi amal qilishi qonunlarda belgilangan muddatlar bilan chegaralangan bo'ladi. Shuningdek, qonunlarda belgilangan muddatlar o'tishi bilan intellektual mulk huquqi sohibining intellektual mulkning muayyan obyektiga nisbatan huquqlari bekor bo'ladi va bu obyektlar umuminsoniy boylikka aylanib, har kim undan ma'lum shartlar asosida (muallifning shaxsiy huquqlariga rioya qilgan holda) tekin va ruxsatsiz foydalanishga haqli bo'ladi. Bundan tashqari, intellektual mulk huquqi obyektlari g'oya ko'rinishida bo'lgan hollarda ularni ashyolar singari

egallash mumkin emasligi, ulardan bir vaqtning o'zida cheksiz doiradagi shaxslar foydalana olish imkoniyatlari mavjudligi sababli bunday obyektlarga nisbatan mulk huquqini himoya qilishda vindikatsion da'voni qo'llash (FK, 228-modda) imkoniyati amalda mavjud emas. Qolaversa, intellektual mulk huquqi obyektlariga nisbatan odatdagi mulk huquqi emas, balki mutlaq huquqlar haqidagi qoidalar qo'llaniladi. Yana bir muhim jihat shundaki, intellektual mulk huquqining amal qilishi, ayni vaqtda, ma'lum hudud bilan ham chegaralangan bo'ladi. Masalan, ilmiy ixtiroga nisbatan O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi tomonidan berilgan patent O'zbekiston Respublikasi hududida, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi bilan xorijiy davlatlar o'rtasida tuzilgan ikki tomonlama shartnomalar asosida belgilangan hududlardagina amal qiladi. Intellektual mulk obyektlari bu obyektlarning qanday faoliyat mahsuli ekanligi, ularning huquqiy rejimi va shu kabi xususiyatlariga qarab quyidagi turlarga bo'linadi: Intellektual faoliyat natijalari. Intellektual faoliyat o'z xarakteriga ko'ra, inson faoliyatining eng oliy ko'rinishi - ijodiy faoliyat hisoblanadi. Inson ijodiy faoliyati bu faoliyatni amalga oshirish usul-vositalari, faoliyat mahsullari xususiyatlariga ko'ra inson ongli faoliyatining boshqa ko'rinishi odatdagi, kundalik faoliyatidan farq qiladi. Odatdagi, kundalik faoliyat doimiy, takrorlanib turuvchi faoliyat bo'lib, bunda faoliyat o'zi ham, undan vujudga keladigan natijalar ham ilgari ma'lum bo'ladi. Shu sababli ham odatdagi, kundalik faoliyat reproduktiv faoliyat hisoblanib, bunda tayyor o'y-fikrlar formal mantiq yoki boshqa qonun-qoidalar asosida qaytadan, takroriy hosil bodadi. Ijodiy faoliyat (aqliy, tafakkur) intellektual faoliyat bodib, uning natijasida fan, texnika, adabiyot yoki san'at sohasida yangi, ijodiy mustaqil mahsul yaratiladi.

Intellektual faoliyat natijalariga quyidagilar kiradi:

- fan, adabiyot va san'at asarlari;
 - ijrolar, fonogrammalar, efir yoki kabel orqali ko'rsatuv yoki eshittirish beruvchi tashkilotlarning ko'rsatuvlari yoki eshittirishlari;
 - elektron hisoblash mashinalari uchun dasturlar va ma'lumotlar bazalari;
 - ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari;
 - seleksiya yutuqlari;
 - oshkor etilmagan axborot, shu jumladan, ishlab chiqarish sirlari (nou-xau).
- Fuqarolik muomalasi ishtirokchilarining tovarlari, ishlar va xizmatlarning xususiy unsurlarini aks ettiruvchi vositalarga nisbatan bo'lgan huquqlarga ham mutlaq huquqlar haqidagi qoidalar qo'llaniladi.

Intellektual mulk obyektlarini huquqiy muhofaza qilish deganda, bu obyektlarga nisbatan subyektiv huquqlar sohibi huquqlarining qonuniy jihatdan

qo'riqlashini vujudga keltirish asoslari tushuniladi. Binobarin, intellektual mulk obyekti o'z-o'zidan huquqiy muhofaza ostiga olinmaydi, balki bu obyektga nisbatan subyektiv huquqlarga ega bo'lgan shaxslar (muallifining shaxsiy huquqlari, mutlaq huquqlar sohibining huquqlari, litsenziya asosida foydalanuvchining huquqlari, avvaldan foydalanuvchining huquqlari va shu kabilar) huquqlari huquqiy jihatdan muhofaza ostiga olinadi

Intellektual faoliyat natijasiga yoki xususiy alomatlarni aks ettiruvchi vositaga nisbatan mulkiy huquqlar egasiga ana shu intellektual mulk obyektidan o'z xohishiga ko'ra har qanday shaklda, har qanday usulda mutlaq qonuniy foydalanish huquqi tegishli bo'ladi. Ushbu mutlaq huquqlar o'z xarakteri va mazmuniga ko'ra mulkiy huquq hisoblanadi. Intellektual mulk obyektidan o'z xohishiga ko'ra foydalanish deyilganda, huquq sohibining o'z erki, irodasi bilan, hech qanday majburlashsiz, tazyiqlarsiz foydalanish tushuniladi. Muallif intellektual faoliyat natijalarini yaratish va ulardan foydalanish to'g'risidagi shartnoma bo'yicha kelgusida asar, ixtiro yoki boshqa intellektual faoliyat natijasini yaratishga va o'zining ish beruvchisi bo'lmagan buyurtmachiga bu natijadan foydalanish uchun mutlaq huquqlar berish majburiyatini o'z zimmasiga olishi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, fuqarolik huquqida o'z o'rniga ega bo'lgan intellektual mulk haqida har bir huquqshunos yetarli tushunchaga ega bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Fuqarolik huquqi darslik. Toshkent-2021.
2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi.
3. www.lex.uz

